

ПРОБЛЕМИ ЯПОНІСТИКИ

УДК 811.521'282.2-26

ВІДОБРАЖЕННЯ КАНСАЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ У РОМАНІ НАКАГАМІ КЕНДЖІ “БАЛЬЗАМІН”

Ірина Батюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства,
вул. Університетська, 1/239, Львів, Україна, 79000
тел.: (032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

Розглянуто діалектні одиниці Кансайського діалекту, відображеного у творі Накагамі Кенджі “Бальзамін”. Виявлено найхарактерніші лексичні та граматичні одиниці цього діалекту, які автор використав, ввівши діалектизми у мову дійових осіб твору, для його забарвлення місцевим колоритом і досягнення реалістичності.

Ключові слова: кансайський діалект, літературна мова, покоління демографічного сплеску, система уніфікації мовлення та письма, гетто.

Накагамі Кенджі – видатний японський письменник, поет і літературний критик. Народився у 1946 році в місті Шінгу (префектура Вакаяма). Був шостою дитиною в сім’ї нащадків касты буракумін – вигнанців японського суспільства. Дитинство і юність провів у районі Кумано – цитаделі своєї міфології. Пізніше це поселення він опише як “край світу”, оточений горами і океаном, ізольований від зовнішнього світу. У віці дванадцяти років Накагамі пережив самогубство свого зведеного старшого брата, який повісився на дереві. Причина цього вчинку залишилися загадкою для письменника. Це сформувало у ньому трагічне світовідчуття і вплинуло на його творчість. Ріс у сім’ї з матріархальним устроєм. Будучи позашлюбним сином, разом зі зведеними братами і сестрами його виховував вітчим, який працював підрядником будівельних робіт. Спілкування з рідним батьком було зведено до мінімуму. Був єдиним у сім’ї, хто навчився читати і писати (результат повоєнних реформ, що дали буракумінам право на освіту [5, с.155]).

Накагамі Кенджі займався питанням японської мови, поділяв позицію стосовно японської мови таких драматургів, як Бецуяку Мінору та Кара Дзюро, котрі скептично ставилися до японської мови. Вони належали до 焼跡世代 *yakeato sedai* “покоління тих, хто вижили після війни”. Оскільки у такому молодому віці їм довелося пережити драматичну політичну трансформацію від мілітаризму до післявоєнної демократії, їхній

скептицизм, можливо, впливав ще й з досвіду дитинства, адже їм довелося побувати у якості свідків радикальних змін, які відбулися в системі цінностей людей після поразки Японії у війні. Накагамі Кенджі, як представник 団塊世代 *dankai sedai* покоління демографічного сплеску, поділяв цей скептицизм. Наприклад, він заявляв, що “Мова є брехнею” [10, с. 84], і цю недовіру висвітлював у своїх ранніх працях 60–70-х років. Сучасна японська мова була для нього винаходом, що утворився у результаті впровадження 言文一致 *genbun itchi* “системи уніфікації мовлення і письма” періоду Мейджі. Для нього вона була дефектною сама у собі [1; 4].

Накагамі розглядав мову як відображення ідей чи традицій минулого, що створює архетип оповіді. Отже, обстоюючи деяку віддаленість від колективного характеру сучасної японської мови, намагався відновити сенс японських слів, що після війни з ініціативи влади окупованої країни набули нового змісту.

У свої двадцять Накагамі був свідком бурхливого періоду студентських протестів, швидкого зростання економіки та поширення масової інформації у 1960-х і початку 1970-х років. На піку студентського руху він також брав участь у демонстраціях проти американо-японського Договору про колективну безпеку. Як уже зазначалося, він належав до покоління письменників демографічного сплеску, котрі мали схоже критичне ставлення до нової демократичної системи, сформованої після американської окупації, і протестували проти неї. Що ще більш важливіше, Накагамі показав, як процес японської модернізації створює нездоланий розрив між розмовною мовою, що використовувалася у 路地 *roji* (термін Накагамі для гетто буракумін), і сучасним письмом, впровадженим у Японії. Він це також доводить, протиставивши 言葉 *kotoba* “мовний знак” і те, що він репрезентує – もの *mono* “реч” у сучасній японській мові. Причому автор використовує слово もの *mono* як термін, що охоплює не тільки матеріальні об’єкти, але й усі феноменальні факти, усе, що є у Всесвіті. Накагамі вказує, що наш акт називання もの *mono* “речей” є несвідомо обмежений логікою колективного буття, тобто системою сучасної національної держави чи верховенством імператора. Він говорив про певні лакуни, що існують між словами і речами, які вони називають. Цю проблему Накагамі Кенджі часто обговорював на семінарах Культурного товариства молоді соціальної меншини (部落青年文化会 *Buraku seinen bunkakai*) у м. Шінгу. Під час своєї першої лекції у лютому 1978 року Накагамі заявив, що коли відвідував храм Ісе, один із найбільших священних синтоїстських храмів Японії, то був абсолютно вражений його бібліотекою, що налічувала більше двохсот тисяч книг про синто та імператора Японії. І тоді письменник не міг не запитати себе, чи ж не підпорядкований синтаксис японської мови ідеології імператора ще з давніх часів? На думку Накагамі Кенджі, японську мову можна розглядати як соціальний продукт з ідеологічним забарвленням, або як 天皇の書き言葉 *Tennou no kakikotoba* “писемну мову імператора”.

Накагамі говорить про те, що коли ми щось називаємо, або, точніше, коли визначаємо слово, яке будь-що позначає, ми несвідомо уже є обмежені синтаксисом японської мови, яка в основі має логіку сучасної нації-держави після періоду Мейджі.

Щоб уникнути цього ідеологічного нашарування, письменник знаходить свій шлях. Коли він подорожував по Кішю з метою збору матеріалу для своїх творів і побував у декількох гетто, ставши свідком суворой реальності життя тамтешніх людей, то

зрозумів, що майже неможливо відтворити такі важкі реалії життя буракумінів за допомогою існуючої літературної японської мови. Тому для правдивості зображення подій у своїх романах він використовував діалект. Більшість героїв його творів розмовляють говіркою шінгу 新宮訛 *Shinguu namari*, що входить до діалекту кішу 紀州弁 *Kishuu ben*, або як зараз його називають, діалекту вакаяма 和歌山弁 *Wakayama ben*, котрий своєю чергою належить до наріччя кансай 関西方言 *Kansai hougen*. Отже, письменник чітко розмежував діалект вакаяма як живу мову, мову людей із плоті і крові, від літературної японської. Кансайський діалект розповсюджений у районі Кінкі, що на півдні Японії. Він охоплює такі префектури, як Хього, Міе, Нара, Сіга, Вакаяма, а також міста Осака та Кіото. Звичайно, окрім певного сталого набору діалектних одиниць, котрі поширені по всій території Кінкі, є деякі відмінні риси у діалектах цього району. Цікаво також згадати про драматурга Бецуяку Мінору, поглядів якого дотримувався Накагамі Кенджі. Мінору також стверджував, що внутрішня енергія слова може бути знайдена лише у діалектах, він шкодував, що не володів жодним специфічним діалектом через те, що народився у Маньчжурії і все життя переїздив з місця на місце. Володіти діалектом – це не просто знати набір слів і виразів. Як казав Бецуяку Мінору: “Слова з’являються щодня і постійно змінюються. Чесно кажучи, як тільки вони злітають з вуст – це водночас є їхньою фіксацією та їхньою руйнацією. Так слово завжди фіксується і від цього продовжує своє існування. Володіти діалектом, тобто його лексикою – це не що інше, як знати закони його утворення. Я цього не знаю” [10, с. 79].

Аналізуючи лексичні особливості роману “Бальзамін”, ми звернули увагу на велику кількість діалектизмів у творі. Це яскраво підтверджує позицію автора стосовно японської мови.

「フサは女中が怒り出すかもしれないと思って「あかんよと郁男をにらもつける。」 [11, с. 170] *Fusa wa jochuu ga okoridasu kamoshirenai to omotte “Akan yo” to Ikuo wo niramitsukeru.* (“Він подумав, що Фуса і покоївки розсердяться, і сказав, люто глянувши на Ікуо: “Не можна”). Лексема あかん *akan* має значення “поганий, непотрібний, неможливий; ні” [7]. Вона є дуже характерною рисою розмовної мови району Кансай. Хоча あかん *akan* не є вульгаризмом, але його можна розглядати як дещо невічливе слово. Можливо, це модифікована версія слова いかん *ikan*, який є скороченою версією いけない *ikenai*, що має значення “бути непотрібним, безнадійним, неможливим” [2, с. 20]. あかん *akan* можна також співставити з літературним 駄目 *dame* “не можна, невдало”.

У творі вжито や *ya* замість літературної дієслівної частки だ *da*. Відповідно до цього використане у творі やね *yan*, співвідноситься з літературним だね *dane*: 「いつのまにか秋になっとるやね」 [11, с. 115] “*Itsu no ma ni ka akin i natoru ya ne*” (“Непомітно настає осінь”). А やろ *yaro*, вжите у творі, співвідноситься з літературним だろ *darou* “можливо, напевно”: 「…兄知ったら驚くやろが…」 [11, с. 114] “*Aiyo shittara odoroku yaro ga*” (“...Якби брат дізнався, то, мабуть, здивувався б...”). Частка や *ya* найкраще показує відмінність кансайського діалекту від літературної японської мови. Її часто використовують токійські письменники у своїх творах, щоби розкрити походження їхніх героїв або надати їм якоїсь експресивності.

У тексті автор також вживає діалектне слово ええ *ee*, яке є аналогом літературного いい *ii* [2, с. 25]. Крім значення “добрий”, залежно від контексту, воно ще може мати

значення “ні; досить”. Але його не варто плутати з ええ, що має значення “так”, і є поширеним по всій Японії. Наприклад: 「おばさんにも言うたんやけど、ここで苦しむより、あそこへ行ったほうがええ」 [11, с. 205] “*Obasan ni mo iuta n ya kedo, koko de kurushimu yori, asoko he ita hou ga ee*” (“Я й тітці сказала, що краще туди піти, ніж страждати тут”). У багатьох випадках ええ *ee* вживається перед іменником: 「ええとこへ眼をつけたけど」 [11, с. 224] “*Ee toko he me wo tsuketa kedo*” – “Я помітив гарне місце”.

У творі наявне слово 阿呆 *ahou* або アホ *aho* “дурень”, яке хоча і вживається у літературній мові, але побутує в основному у районі Кансай [2, с. 18] 「なにをアホみたいなのを言うとのよ」 [11, с. 286] “*Nani wo aho mitai na koto wo yuutoru no yo*” (“Що за дурниці ти плетеш?”). Хоча 阿呆 *ahou* вживають і чоловіки, і жінки, але останнім потрібно звертати більшу увагу на це слово, оскільки воно може у певних ситуаціях звучати досить вульгарно. Жінки здебільшого уникають прямого звертання цим словом до співрозмовника.

Характерною ознакою діалекту кансай є вживання прислівника よう *you* замість літературного よく *yoku* “добре” [2, с. 35]. У творі “Бальзамін” цей прислівник вжито у такій цитаті: 若い衆は「よう知つとる」と真顔になってうなずいた。 [11, с. 121] *Wakai shuu* “*You shittoru*” *to magao ni natte unazuита*. (“Ви добре знаєте” – погодився юнак, прибравши серйозного вигляду”).

У творі трапляється вживання суфікса やん *yan* замість суфікса さん *san* літературної мови: 「姐さん、何でもするさか、うちに兄やんくれんかん。」 [11, с. 286] *Oneesan, nan demo suru sa ka, uchi ni aniyān kuren kan*. (“Сестричко, зроблю все для тебе, але чи не віддала б ти мені брата?”). Найчастіше цей суфікс приєднують до імен і вживають зазвичай між друзями, співробітниками чи людьми, однаковими за віком.

У тексті знаходимо також цікаву ілюстрацію фонетичних змін дієслів. Наприклад, тривалий вид дієслова 知る *shiru* “знати” зазначено не як 知っている *shitte iru* “знаю” літературної мови, а як 知つとる *shittoru*: 「あんた、龍造という男、知つとる？」 [11, с. 248] *Anta, Ryuuzou to iu otoko, shittoru?* (“Ти знаєш чоловіка на ім’я Рюдзо?”). Є також випадки, де подвоєння у дієсловах замінюється на голосний. На це також вказує дієслово 買う *kau* “купувати”, вжите у тексті. Там замість 買って *katte* автор використовує 買って *kaute*. Принагідно можна зазначити, що переважно у текстах діалогів наявні такі зміни, але в авторському наративі цього майже непомітно.

У діалекті Кансай є свої особливості ввічливого мовлення. Найкраще це можна проілюструвати вжитком дієслова おる *oru* “бути”. Зазвичай його використовують у літературній мові, говорячи скромно про свої дії. Але у випадку цього діалекту おる *oru* вживається, коли говорять про дії інших людей [2, с. 30; 9]. І його відносять до ввічливої мови. Тому некорінним мешканцям району Кансай буде образливо чути подібне звертання до себе. Накагамі Кенджі часто вводить це слово у свої діалоги: 「おらんよ。ここにおらん」フサは自分の声が震え自覚もなしに眼に涙があふれるのが不思議だった。 [11, с. 261] “*Oran. Koko ni oran*” *Fusa wa jibun no koe ga furue jikaku mo nashi ni me ni namida ga afureru no ga fushigi datta*. (“Немає. Його тут немає”, – якимось дивно затремтів голос у Фуса, і на очі набігли сльози).

У діалекті наявний вигук よっしゃ *yossha* “добре! Супер!” вживається на позначення згоди чи захвату. У тексті цей вигук також є у такому реченні: 小声はミツ

が物を言い、「よっしゃ」と木馬引きが答え... [11, с.109] *Kogoe wa Mitsu ga mono wo ii, "Yossha" to kimmabiki ga kotae ...* (Міцу тихо щось сказала, а перевізник дров відповів: "Добре!"...)

У кансайському діалекті часто вживається лексема *とこ toko*, що є відповідником літературної *ところ tokoro* "місце" [2, с. 130]. У "Бальзаміні" також фіксується ця лексема: 「遠いところやに」母はつぶやいた。 [11, с. 205] "*Tooi toko ya ni" to haha wa tsubuyaita.* ("Це далеко", – прошепотіла мати").

Окрім того, у творі наявні діалектні елементи інших діалектів: наприклад, тут вжито лексеми префектури Сіра району Кансай, яка співзвучна з такою ж одиницею діалекту Тоса префектури Кочі, що на острові Сікоку. Наприклад, у літературній мові чоловік на позначення себе скаже або *私 watashi*, або *俺 ore*, або *僕 boku* – "я", а у творі вжито ще й *わし washi*. Відмінність у значенні полягає лише в тому, що у діалекті Сіра *わし* вживають як чоловіки, так і жінки, а у діалекті Тоса – тільки чоловіки. *わし* також побуває у діалекті Хіросіми [8; 9]. У творі цю лексеми вживає жінка: 「わしが新宮へ行くのつらいんか？」フサに答えず母は立ち上がった。 [11, с. 40] "*Washi ga Shinguu he iku no tsurai n ka?*" *Fusa ni kotaezu haha wa tachiagatta* ("Тобі гірко від того, що я їду в Шінгу?" – Мати встала, не давши відповіді Фусі").

У тексті часто вживається підсилювальна частка *ど do*, що має відповідник у літературній мові *ぞ zo*, який у своєму мовленні загалом вживають чоловіки: 脇に来たフサに「ゴタゴタにしたたど」ぶっきらぼうな怒ったような声だった。 [11, с. 104]. *Waki ni kita fusa ni "Gotagota ni sitata do" bukkirabou na okotta you na koe datta* ("У бік Фуси пролунав різкий, наче сповнений гніву, голос: "Ох, і вляпався я"). Ця особливість спостерігається у префектурі Вакаяма [13, с. 67]. На решті території району Кансай ця частка може вживатися лише з деякими словами, як от: 優勝したど *yuushou shita do* "я переміг", 獲たど *eta do* "отримав".

Окрім того, у творі часто вживається слово *あいや aiya* у значенні "старший брат", що у літературній мові має відповідник *お兄さん oniisan*. Причому ця лексема належить до діалекту Хата, що побуває у районі Хата на Сікоку [3]. І тоді, як відповідником цього слова у діалекті Вакаяма є *あにやん aniyān*. Також у говірці села Сакадзакі цього діалекту може вживатися і *あんにやん annyan* у тому ж значенні [13; 14]. Цікаво, що у романі трапляються відповідники обох діалектів. *兄やん aniyān* вжито у такій цитаті: 郁男は勝一郎が怒り出さないうちに「兄やんとこへ持って来い」と魚を皿に乗せ、勝一郎はフサよりも上手に魚の身をはがし、小骨がまじっていないかとまで調べて芳子に渡すのだった。 [11, с. 176] *Ikuo wa Katsuichirou ga okoridasanai uchi ni "Aniyān toko he motte koi" to sakana wo sara ni nose, Katsuichirou wa Fusa yori mo jouzu ni sakana no mi wo hagashi, kobone ga majitte inai ka to made shirabete Yoshiko ni watasu no datta.* ("Поки Кацуїчіро не встиг вибухнути гнівом, Ікуо сказав: "Занеси до брата", – і поклав на тарілку рибу, причому він краще за Фусу чистив її, і, перевіривши, чи не залишилося там маленьких кісточок, передав рибу Йошіко"). А от *あいや* ми бачимо у такій цитаті: 「兄(あいや)、フサはよう渡らん。海が、どんどん来る」 [11, с. 116] "*Aiya, Fusa hayou wataran. Umi ga, dondon kuru*" ("Братику, Фуса не перейде. Море швидко прибуває").

У тексті наявні одиниці інших діалектів наріччя Кансай. Наприклад, тут замість питальної частки *どう dou* вжито діалектну *どない donai* [6]. Вона побуває у діалекті

Осаки. У тексті зустрічаємо її у такій цитаті: 「フサちゃんが悲して寝れんのを知ったが、どないする事も出来んからな」 [11, с. 116] “*Fusa chan ga kanashite neren no wo shittotta ga, donai suru koto mo dekin kara na*” (“Я знав, що вона засмучена і не може заснути, але не міг нічого вдіяти”). На території Західної Японії вживаються ще й такі варіанти *どねん donen*, *どげん doken*, *どがん dogan*, *どがあ dogaa*, *どぎゃん dogyan*. А от слово *おおきに ookini* є одиницею діалекту Кіото і має значення “дякую”. Воно вжите у такій цитаті: *フサは小声で「おおきに」とつぶやき、肩をすくめ、君子の手を取って歩き出した。Fusa wa kogoe de “Ookini” to tsubuyaki, kata wo sukume, kunshi no te wo totte arukidashita* (“Фуса прошепотіла: “Спасибі”, – знизала плечима, взяла за руку джентльмена і пішла”).

У романі вжито діалектизм *はや hayo*, що має літературний відповідник *早く hayaku* “швидко” [2, с. 152]: 「…はよ帰らなんだら怒られる」 “*Hayo kaeranandara okorareru*” [11, с. 98] “...На тебе сердитимуться, якщо швидко не повернешся”.

На прикладі твору Накагамі Кенджі “Бальзамін” вдалося проаналізувати деякі основні риси кансайського діалекту. Також у творі віднайдено елементи й інших діалектів, наприклад тоса, що засвідчує перехідність діалектних явищ і різний ареал їхнього поширення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Masahito T. Scepticism towards Kotoba (Language) : Betsuyaku Minoru and the ‘Small Theatre Movement’ (Shougekijou Undou) in the 1960s. (Asia Reconstructed : Proceedings of the 16th Biennial Conference of the ASAA) [Online:] / T. Masahito. – Access mode : // <http://coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2006/Takayashiki-Masahito-ASAA2006.pdf>
2. Palter D. C. Kinki Japanese. The dialects and culture of the Kinki region / D. C. Palter, K. Slotsve. – Tokyo, 1995.
3. アウリンの幡多弁辞典 [Online]: // <http://aurin.jp/hataben/hataben/a.htm>.
4. 浅野麗. 「僕」と「社会」の交渉をめぐる力学: 中上健次「不満足」・「日本語について」・「あなたを愛撫するユビ」論 // 三田國文. – 47. – 東京: 慶應義塾大学国文学研究室, 2008 (.
5. 部落解放研究所編『部落問題事典』解放出版社, 1986.
6. 関西弁講座 [Online]: // <http://sorayuko.s251.xrea.com/kansei.html>
7. 広辞苑. 東京: 岩波書店, 2005.
8. 新広島弁教室 [Online]: // <http://www2e.biglobe.ne.jp/~hayato/hirosima.htm>
9. 全国大阪弁を普及協会 [Online]: // <http://www.osakaben.jp/>
10. 高屋敷 真人. 自律とは何か?: 中上健次の「書くこと」の意味について // 関西外国語大学留学生別科日本語教育論集. – 16. – 大阪: 関西外国語大学, 2006.
11. 中上健次. 『鳳仙花』新潮文庫, 1980.
12. ふるさとナマリ研究会/編『かわいい方言手帳』河出書房新社, 2005.
13. 和歌山弁エクスプローラ・名詞編 [Online]: // http://homepage1.nifty.com/nice-wakayama/explorer/ex_m.htm
14. 和歌山弁辞典 [Online]: // <http://www.jtw.zaq.ne.jp/iwasaki-turigu/wakayama2.htm>.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010

REFLECTION OF THE KANSAI DIALECT IN THE NOVEL “BALSAM” WRITTEN BY NAKAGAMI KENJI

Irina Batyuk

*The Ivan Franko National University,
Department of Oriental Studies
Universytetska Str., 1/239, Lviv, Ukraine, 79000,
tel.: (032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

The purpose of the given research is to find out and investigate features of the Kansai dialect reflected in the literary work “Balsamin” written by Nakagami Kenji. We can find the most typical grammatical and lexical features of the Kansai dialect. The author used them for giving the work local colour and making it more realistic.

Key words: Kansai dialect, literary language, baby-boom generation, vernacularization system of written Japanese, ghetto.

ОТРАЖЕНИЕ КАНСАЙСКОГО ДИАЛЕКТА В РОМАНЕ НАКАГАМИ КЕНДЗИ “БАЛЬЗАМИН”

Ірина Батюк

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра востоковедения,
ул. Университетская, 1/239, Львов, Украина, 79000,
тел.: (032) 239 47 04, e-mail: batyusya10@yahoo.com*

Рассмотрены диалектные единицы кансайского диалекта, представленного в произведении Накагами Кендзи “Бальзамин”. Определены наиболее характерные лексические и грамматические единицы этого диалекта, которые автор использовал в речи персонажей произведения для придания ему местного колорита и достижения реалистичности.

Ключевые слова: кансайский диалект, литературный язык, поколение демографического всплеска, система унификации речи и письма, гетто.